

Jornada 25 anys
d'Arxius Comarcals:
Reflexions al
voltant del futur
de la Xarxa

**Homenatge a
Josep M. Porta i Balanyà**

Josep Maria **Sans** i Travé

• **Josep Maria Porta i Balanyà, col·lega i amic:**
 • **la seva petjada de servei a Montblanc i**
 • **a la Conca de Barberà¹**

• **Josep Maria Sans i Travé**
 • Acadèmic i exdirector de l'ANC

Hi ha institucions que no les pots desvincular d'una o determinades persona o persones així com també hi ha persones que no les pots deixar de relacionar amb una determinada institució. Els dos casos es donen en Josep Maria Porta i Balanyà i la institució de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, que ha regit des de la seva posada en marxa el mes de juliol de 1983 fins a l'actualitat, és a dir, més de trenta-set anys. Si no vaig errat, avui en Josep M. Porta és l'arxiver que més anys ha exercit aquesta responsabilitat dins el cos d'Arxivers de la Generalitat de Catalunya i, per tant, forma part de la primera generació de funcionaris que van començar a bastir l'administració de la Generalitat a començaments de la dècada dels anys vuitanta. Quan es jubili, si Déu vol, l'any vinent haurà exercit tres anys més que jo mateix que em considerava amb els trenta-cinc anys de servei a l'administració de la Generalitat en tasques relacionades amb el món dels arxius –primer com a cap del Servei d'Arxius (1980-1992), i després com a director de l'Arxiu Nacional de Catalunya (1992-2015)– el màxim servidor en aquest camp. En Porta ja em guanya abans de la seva jubilació.

Josep Maria Porta i Balanyà va néixer el 6 de juny de 1956, fill de Josep Maria, empleat de banca, i de Montserrat, mestressa de casa. Del matrimoni amb Àngels Mateu Sans n'han nascut dos fills, L'Arnau i el Roger, cap dels quals, malgrat els seus estudis universitaris superiors, ha seguit la vocació històrica del seu pare. El seu germà Ismael és el creador, promotor i conservador de l'interessant Museu del Pessebre de Montblanc; alhora que al seu avi, Ismael Balanyà i Freixa, el juliol de 1936, en crear-se la Comissaria General de Museus de la Generalitat de Catalunya, el seu comissari, Coromines, el designà com a delegat territorial a Montblanc per a la salvaguarda del patrimoni.

1.- Agraeixo a Josep M. Porta i Balanyà la informació que m'ha facilitat per a l'elaboració d'aquesta biobibliografia, així com els suggeriments i correccions que han perfeccionat aquest text.

De ben jove, amb vint anys, a la recerca de les arrels de la cultura clàssica, davant la «més rica joia que al món sia» en paraules de Pere el Cerimoniós (Atenes, 17 d'agost de 1976).

Josep M. Porta es formà –com tants altres joves montblanquins i conquencs– al Col·legi de la Mercè de Montblanc i els estudis universitaris els dugué a terme a la Delegació a Tarragona de la Universitat de Barcelona, llicenciant-se en Geografia i Història entre els cursos 1974-1975 i 1978-1979. Obtingué la llicenciatura amb grau presentant el 7 d'octubre de 1981 el treball denominat *La vila de Montblanc: agricultura, urbanisme i societat segons el cadastre de 1731*, que obtingué la qualificació d'excel·lent per unanimitat, i que amb el títol *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII. Economia, urbanisme i societat segons la documentació cadastral*, publicà el 1986 el Servei d'Arxius del Departament de Cultura, i que vaig tenir l'honor de fer-ne el pròleg. Publicat també pel Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona l'any següent, va merèixer el premi Xamfrà d'aquesta associació professional.

Fou aleshores quan va obtenir la Beca de Formació de personal investigador del Ministeri d'Educació i Ciència, a la qual va haver de renunciar en ser contractat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Lliurament del premi Xamfrà 1982 del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes de Tarragona per part del president de la Generalitat, M. Hble. Sr. Jordi Pujol (Tarragona, 26 de novembre de 1982).

En Porta i jo hem tingut una relació professional molt llarga derivada del coneixement que es va iniciar, com amb altres exalumnes meus, dels quals després vaig poder obtenir la seva col·laboració, a la Delegació de Tarragona de la Universitat de Barcelona. Jo havia començat la meua carrera docent universitària a la Universitat de Barcelona l'any 1972 com a professor encarregat de curs i a partir de l'any 1973 –havent obtingut el títol de doctor a la Universitat de Bolonya–, ja com a adjunt contractat i des de 1976 com a agregat interí. Fou a partir de 1974 que em vaig incorporar a la Delegació de Tarragona, a proposta de l'aleshores degà de la Facultat de Geografia i Història doctor Antonio Palomeque. Arribar a Tarragona em posaria en contacte amb la meua gent, motiu pel qual vaig acceptar la proposta feta per l'esmentat degà. A la Delegació de Tarragona vaig gaudir dels millors anys de la meua docència. Recordo que tenia classes els dilluns, dimecres i divendres i els dissabtes els aprofitava per fer classes pràctiques als arxius de la ciutat. Bona part dels col·laboradors que he tingut al llarg de la meua carrera professional els vaig escollir d'entre els millors alumnes que vaig tenir a Tarragona. El primer que vaig captar va ser en Laureà Pagarolas, que el vaig incorporar com a ajudant a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, del qual

jo aleshores n'era el director tècnic i que s'ha jubilat ara farà dos anys com a director, ja que em va substituir l'any 1985. L'any 1982, després que el conseller Max Cahner em demanés per col·laborar en l'organització dels arxius de Catalunya com a cap de Servei d'Arxius l'any 1980, vaig demanar i obtenir l'ajut del vallenc Francesc Olivé i Ollé, el qual fins a l'any 1992 estigué al meu costat com a cap de Secció, passant a cap de Servei, i substituint-me quan l'esmentat darrer any jo vaig assumir la direcció de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

A partir de 1980, doncs, com a cap del Servei d'Arxius em pertocava l'organització dels arxius i patrimoni arxivístic del país. Era un repte fantàstic perquè el que teníem fins aleshores era en general un desgavell total. L'estat espanyol havia fet molt poc, per dir gairebé res, en aquest camp, i algunes iniciatives dutes a terme anaven contra la idiosincràsia del país. En concret, l'estat a través del Ministeri de Cultura, s'havia preocupat només de crear els tres arxius provincials de Tarragona, Girona i Lleida, que en aquell moment compartien edificis amb les biblioteques provincials i en alguns llocs fins i tot era el mateix director qui dirigia les dues institucions. A més, l'estat havia assumit des de finals del segle XIX la gestió de l'Arxiu Reial de Barcelona -que des del segle XVIII, gràcies a un projecte que no es dugué a terme, proposat per l'aleshores director de l'Arxiu Reial de Barcelona Francisco Javier de Garma y Duran (1740-1783), que implicava que tots els diversos arxius dels regnes que formaven l'antiga corona catalano-aragonesa, -els de Saragossa, València i Mallorca- es concentrassin a Barcelona per configurar l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Els seus successors mantingueren el canvi que d'alguna manera prestigiava més la institució. També de l'estat espanyol depenia l'Arxiu de l'Audiència i el d'Hisenda de Barcelona i l'anomenat Dipòsit Regional d'Arxius de Cervera, -creat l'any 1970 i vinculat a l'Arxiu Reial de Barcelona, que integrava principalment la documentació de les delegacions dels diversos ministeris i institucions de caire estatal de la ciutat i província de Barcelona.

Llevat d'algunes excepcions molt encomiables la resta dels fons existents en el país no gaudien de cap mena d'organització. Aquestes excepcions les representaven alguns ajuntaments, -com ara els de Barcelona, Girona, Tarragona, Reus,- algunes institucions, -com ara el Col·legi de notaris pel que feia als protocols de la ciutat de Barcelona-i també alguns arxius eclesiàstics, com ara el diocesa de Barcelona i el capitular de la seva catedral o els diocesans de Tarragona, Girona i la Seu d'Urgell, entre d'altres.

Pel que fa a la documentació de la pròpia institució d'autogovern vàrem proposar, i es va crear per decret de 28 de novembre de 1980, l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb la possibilitat que, a banda de la seu central a Barcelona, poguéssim disposar de seccions territorials que s'haurien de crear en el futur.

En aquell moment no teníem prou clar quina organització arxivística territorial adoptaríem en el país. En disposàvem d'una que no havia funcionat: la dels arxius provincials, que l'estat espanyol a partir de 1931 tenia l'obligació d'organitzar a cada capital de província per concentrar-hi tota la documentació oficial generada en el seu territori, en especial els protocols notariais centenaris, molts dels quals s'havien fet malbé a les pròpies oficines notariales o bé en vells magatzems que havien de proporcionar els ajuntaments en els districtes notariales. Altres possibilitats se cenyien a una concentració total, en un gran Arxiu Nacional que aplegués tota la documentació històrica del país, com en algun moment havia proposat la Conselleria de Cultura a l'època republicana. O bé en l'atomització més absoluta, és a dir, potenciar totes aquelles institucions, en especial els municipis, que tinguessin un petit fons documental. Catalunya en aquell moment disposava de 836 municipis, i arranjar tots els seus fons, llevat d'uns quants, molt pocs, que disposaven d'un arxiu ben arranjat i obert a la consulta dels investigadors, resultava una tasca ingent i sobretot molt costosa econòmicament. D'altra banda, l'accés dels investigadors, motiu pel qual es conservava la documentació que ja havia perdut el seu valor administratiu, es feia molt difícil. Hi havia, finalment, una altra possibilitat, molt més coherent amb la realitat territorial del país, per bé que no disposava encara de cap reconeixement administratiu i que representaven les comarques, que una primera plasmació administrativa havia estat aprovada, previs estudis per la Ponència, dirigida per Pau Vila, el 23 de desembre de 1936 per decret del Conseller Primer. Les comarques, tanmateix, apareixien en el segon article de l'Estatut d'Autonomia aprovat l'any 1979, car deia: "El territori de Catalunya com a comunitat autònoma és el de les comarques compreses en les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, en el moment d'ésser promulgat el present Estatut". Integrant la legislació derivada de l'Estatut de 1932, la divisió territorial de 1936 fou suprimida pel Decret-llei de 5 d'abril de 1938 del general Francisco Franco, que derogava precisament aquell Estatut. Els tres anys, però, de la seva vigència havien incidit en la societat catalana, malgrat que a la major part de les contrades del país les restava encara la consciència comarcal republicana.

Atesa aquesta realitat comarcal, rebutjàrem la màxima concentració d'arxius, així com també l'atomització, decantant-nos pel terme mig, és a dir, l'establiment a cada una de les comarques de Catalunya d'una institució arxivística depenent del govern de la Generalitat que vetllés per l'aplegament, la conservació i l'accessibilitat del patrimoni arxivístic. D'aquesta manera, va sorgir la idea d'organitzar el nostre territori per tal d'assegurar la conservació del patrimoni arxivístic en arxius comarcals. La seva competència fou assignada administrativament al Servei d'Arxius del Departament de Cultura que tenia l'honor de dirigir.

L'elecció pel sistema comarcal d'organització arxivística, finalment, comptava amb un precedent i una recomanació. El precedent fou l'actuació de la Generalitat en època de la Segona República, que creà mitjançant convenis alguns arxius comarcals, que el procés bèl·lic va truncar. Un clar exemple el representà l'Arxiu Comarcal de Cervera. La recomanació la va fer l'àrea d'arxius del Congrés de Cultura Catalana, celebrat el 1975 i 1977, al qual vaig participar, on s'aprovaren unes conclusions que recolzaven també l'organització comarcal del territori català. Dues persones que havien viscut l'etapa republicana, els senyors Raimon Noguera de Guzman i Josep Maria Vilaseca Marcat, a les quals se'ls demanà el seu parer, atesa la seva experiència en els camp arxivístic i molt conegedores de la realitat del país –el primer, com anotari i responsable de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona; i el segon, advocat de l'estat, se li encomanaria per part del Departament de Cultura una primera proposta de llei d'arxius, que representà l'embrió de la que el 1986 aprovà el Parlament de Catalunya–.

A partir, doncs, de l'any 1981 s'iniciaren els convenis entre el Departament de Cultura i els ajuntaments capitals de comarca per a la creació de l'arxiu comarcal, essent el primer que se signà amb l'ajuntament de Balaguer el 18 de desembre de 1981.

El criteri que seguïrem a l'hora de signar els convenis anava determinat per dos factors, el primer l'existència d'un fons documental suficient important, i el segon la poca atenció i la seva descurança. També un tercer factor incidí a l'hora de prendre la decisió de concretar la voluntat política mitjançant el conveni de col·laboració: la possibilitat de disposar d'uns locals suficientment grans on encabir els fons documentals i possibilitar, a més, la consulta dels investigadors i interessats. Aquestes tres condicions es donaven a Balaguer i Cervera. El cas de Montblanc fou diferent, ja que excel·lí per disposar d'un edifici que permetia abastament la instal·lació de la institució cultural. Es tractava de l'antic hospital de Santa Magdalena.

Haig de recordar aquí la visió i previsió que l'alcalde Josep Gomis i Martí va tenir uns anys abans sobre aquest edifici que va restaurar amb la col·laboració del Ministeri de Cultura. Aquell any era director general del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos el professor Evelio Verdera y Tuells, que dirigí durant vint-i-dos anys el Reial Col·legi de Sant Clement dels Espanyols de Bolonya (1954-1977). Fou, en conseqüència, el meu rector a l'esmentat col·legi entre els cursos de 1971-1972 i 1972-1973. El ministre de Cultura Pio Cabanillas (1977-1979) el nomenà per a l'esmentat càrrec de director general. L'alcalde Josep Gomis coneixia la meua bona relació amb l'enyorat rector bolonyès (1923-2020), de manera que em demanà que l'acompanyés a la visita que havia programat amb l'esmentat director general. L'objectiu del viatge se cenyia a sol·licitar la col·laboració de la Direcció General per arranjar l'edifici de la Casa de la Vila, la plaça Major i l'hospital de Santa Magdalena, on es pretenia instal·lar l'arxiu municipal. Recordo molt bé l'entrevista amb el professor Verdera: acceptà totes les propostes que li va presentar l'alcalde Gomis. Això va permetre que l'edifici de l'antic hospital fos restaurat sota la direcció dels arquitectes Francesc Albín Collet i Joan-Albert Adell, destinat a centre cultural, i arxiu comarcal.

Com que en aquell moment el Servei no disposava de cap instal·lació pròpia del Departament de Cultura a les comarques que pogués iniciar, sota la direcció d'un funcionari interí nomenat per la Generalitat, les tasques arxivístiques, s'optà per la col·laboració amb els ajuntaments capital de comarca per començar a endegar el projecte dels arxius comarcals mitjançant un conveni subscrit entre els esmentats ajuntaments i el Departament de Cultura. Aquests convenis fixaven les obligacions de cada part, així com les avantatges que suposava la creació de la nova institució cultural, no només al municipi capital de la comarca, sinó per a totes les altres poblacions de la seva circumscripció. La nova institució restava integrada a la "Xarxa d'Arxius Històrics de la Generalitat" i adscrita funcionalment al Servei d'Arxius del Departament de Cultura. A més, s'enumerava la documentació que havia de ser conservada a la nova institució (els fons municipals de la capital comarcal i de les altres poblacions de la circumscripció i els fons històrics de les diverses institucions depenents de la Generalitat o de persones privades que els hi vulguin dipositar mitjançant un conveni). L'Ajuntament, de la seva banda, s'obligava a proporcionar un local per a instal·lar la nova institució, assumir-ne les despeses de manteniment i destinar-hi els

personal auxiliar i subaltern necessari. El Departament de Cultura es responsabilitzava d'assumir les despeses de primer equipament i mobiliari i a dotar-lo de les mesures de seguretat i dels elements tècnics que garantissin la conservació adequada dels fons, a assignar el personal tècnic corresponent, a facilitar a cada una de les institucions interessades l'inventari del que hi tenien dipositat, i a publicar les guies, inventaris i catàlegs de l'arxiu.

El fet, doncs, que l'Ajuntament de Montblanc oferís un edifici per a seu de l'arxiu determinà que se signés el 30 de juliol de 1982 entre el conseller Max Cahner i l'alcalde Josep Recasens i Llord el conveni de creació de l'arxiu comarcal. Al cap de pocs mesos, després que el Servei d'Arxius hi disposés dels elements necessaris per al funcionament de la nova institució, el dia 8 de setembre, s'inaugurava oficialment l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc.

En la preparació i l'inici de la singladura de la institució arxivística hi apareix ja la figura del nostre biografiat. Jo coneixia, tal com he avançat, en Porta i vaig considerar que la persona més adequada per formació, responsabilitat i interès per tirar endavant aquella institució cultural nova que naixia, sense cap precedent anterior, era en Josep Maria Porta i Balanyà. No em vaig equivocar i avui n'estic orgullós i especialment satisfet de l'elecció que vaig fer. En Porta no només no m'ha defraudat sinó que ha superat en molt el que inicialment hom pretenia demanar-li.

Amb els gairebé quaranta anys de direcció de l'arxiu Josep Maria Porta i els seus col·laboradors han aconseguit elevar-lo a una de les institucions culturals més importants de la nostra comarca, al servei de les diverses administracions, de la societat, dels investigadors i de molts particulars que han trobat en l'arxiu gràcies a la disponibilitat i competència professional de l'equip dirigit per Porta, la solució als seus problemes administratius, jurídics o simplement informatius. A més, el centre arxivístic amb una visió eminentment comarcalista, s'ha convertit en la institució més oberta als investigadors de la Conca o als que han cenyit les seves recerques sobre diversos aspectes del passat de la comarca.

Avui puc de declarar que la posada en marxa de l'arxiu comarcal montblanquí per a l'administració arxivística representà també el banc de proves encaminat a perfeccionar la gestió d'aquests tipus d'arxius que ben aviat culminarien en la creació d'una institució pròpia, la denominada "Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya", que veié la seva aprovació legal a l'article 7 de la Llei 6/1985 d'arxius, de 26 d'abril (fou la primera llei d'arxius que aprovà un Parlament autonòmic). La seva organització arribaria

al cap d'uns anys de funcionament d'alguns dels arxius de la xarxa pel Decret 110/1998, de 5 de maig, pel qual es regulava la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals que s'adscivia al Servei d'Arxius del Departament de Cultura i preveia l'entrada dels Consells Comarcals en els convenis que regien aquests arxius i els que se signessin en el futur. Haig de manifestar que el paper que va desenvolupar l'arxiu dirigit per en Porta tingué una incidència destacada a l'hora de redactar el darrer esmentat decret del govern. El cas de l'arxiu de Montblanc, amb bastants anys de funcionament, juntament amb altres, van servir de model de com havien de funcionar, quins fons havien d'aplegar i conservar, quins serveis havien d'oferir als investigadors i a les administracions implicades, quins havien de ser els instruments de descripció, quin personal havien de disposar i sobretot quin paper havia de desenvolupar el director, pertanyent al cos de titulats superiors de la Generalitat (Article 5). La segona llei d'arxius del Parlament de Catalunya, Llei 10/2001, de 13 de juliol d'arxius i gestió de documents dedicava els articles 29, 30 i 33 a les funcions dels arxius comarcals i a la seva gestió, després que el Decret 208/1989 d'1d'agost de delegació de competències en matèria de cultura a les comarques traspasés la gestió d'aquests arxius. El traspàs es concretà legalment amb el conveni que el dia 18 de setembre de 1990 signaren els representants del Departament de Cultura i el president del Consell Comarcal.

En totes aquestes gestions, tan a nivell general com a nivell particular de l'arxiu montblanquí, la col·laboració de Josep Maria Porta i Balanyà i la seva experiència en la gestió de la seva institució cultural fou especialment destacada i es tingué sempre present a l'hora de prendre qualsevol decisió al respecte.

L'excel·lent gestió del centre cultural que dirigeix Josep Maria Porta li valgué el reconeixement amb la concessió l'any 2008 de la Norma ISO 9001: 2000 de sistemes de gestió de qualitat. Després de l'Arxiu Nacional de Catalunya –que l'obtingué el 2004– fou el primer arxiu de la Generalitat que l'aconseguí i entre els deu primers a nivell de l'estat espanyol.

Una altra col·laboració que vull destacar de Josep Maria Porta i que va ser, segons els meu criteri, molt important, té relació directa amb la recuperació de la documentació catalana que es trobava dipositada al famós arxiu de la repressió de Salamanca. És un tema que vaig tenir l'honor de participar-hi des del moment en què es va començar a parlar l'any 1980 fins que de fet es va acabar el retorn de

la documentació l'any 2015. Ha estat un dels temes de controvèrsia amb l'estat espanyol més llarg i costós, gairebé incompreensible si no es tractés del capteniment tradicional dels diversos governs de l'estat espanyol que sovint han tractat i tracten Catalunya i els interessos dels catalans com a una nació i una comunitat de vençuts i sotmesos a la seva voluntat guanyadora. Qualsevol persona física o jurídica guiada per la rectitud sap –i obra en conseqüència– que en una disputa, si una de les parts ha pres o ha robat una cosa o un bé de l'altra, si arriba un moment que fan les paus, el primer que farà és retornar allò que havia sostret.

Avui és ben conegut què va fer l'exèrcit franquista quan va arribar a Catalunya arran de l'ocupació de les primeres terres lleidatanes el febrer de 1938. A banda de la derogació de l'Estatut de Catalunya per un decret-llei del militar sollevat Francisco Franco, s'inicià per un grup especialitzat l'aplegament de la documentació que trobaven a les poblacions que s'anaven ocupant amb la intenció que permetés

Josep M. Porta i Sabí Peris en l'Exposició dels Papers de Salamanca al palau Moja (Barcelona, febrer de 2006) Al centre una fotografia d'ambdós davant la façana de l'Archivo Histórico Nacional, Sección Guerra Civil, en el transcurs dels treballs d'identificació, classificació i descripció (Salamanca, març de 1983).

després en ser analitzada identificar els enemics del nou règim i ser objecte de la més cruel, dura i sanguinària repressió, que en molts casos va implicar fins i tot la presó o la mort. Resumeixo: aquesta documentació havia estat robada als seus legítims propietaris –els franquistes en deien “confiscada”– en contra de la seva voluntat com un botí més d’aquella guerra injusta i incivil. Foren persones privades, institucions, associacions, entitats, partits polítics i sindicats els afectats per aquest capteniment inquisitorial. Per això, en alguns llocs, aquella documentació que podia comprometre els actors que hi veien reflectides les seves actuacions durant el període bèl·lic, fou destruïda, privant d’aquesta manera la possibilitat de disposar d’una font per al coneixement del nostre passat col·lectiu més recent. És el cas, per no anar més lluny, de Solivella, quan a les darreries del mes de desembre de 1938, veient les autoritats republicanes que la guerra estava ja perduda i que l’avenç de les tropes franquistes era imminent que ocupessin la població, van determinar la crema de la documentació generada pels partits PSUC, POUM i els sindicats UGT i CNT i també una part de la documentació municipal que podia ser utilitzada contra els que havien governat durant aquells anys el municipi. El mateix succeí a Montblanc, segons informacions orals de Ramon Porté i Dalmau, qui formà part del Comitè Antifeixista en representació de la CNT.

A la major part de les poblacions, però, no es va destruir o eliminar la documentació que fou aplegada per l’exèrcit vencedor. A tal efecte l’abril de 1938 es creà pel ministre de Governació Ramon Serrano Suñer la “Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos” (“DERD”).

M’estalvio d’analitzar els avatars que passà aquesta documentació confiscada i robada als seus legítims propietaris fins arribar a ser dipositada a la ciutat de Salamanca, on es confeccionaven els expedients i notes que havien de servir als tribunals polítics franquistes per reforçar les acusacions dels fidels a la República. El resultat de l’actuació de diversos guàrdies civils empleats en la revisió dels documents aplegats fins l’any 1958 (de Catalunya a principis de 1940 s’hi reuniren al voltant de 160 tones de paper) foren uns tres milions de fitxes personals, bona part de les quals referents a persones de Catalunya.

Les reclamacions d’aquesta documentació –fins i tot abans del funcionament de la Generalitat estatutària sorgida de les eleccions de l’abril de 1980–, foren fetes el gener de 1978 pel senador Josep Benet i Morell, qui davant de les veus que propugnaven la destrucció

d'aquell material defensà la seva preservació, i el març del 1980 pel diputat Antoni de Senillosa, del "Grupo Coalición Democrática" (predecessora de l'actual "Partido Popular") que presentà una proposició no de llei de tractament científic d'aquella documentació, la seva ordenació i classificació, i la devolució a Catalunya de tots els documents que en procedien.

Una de les primeres accions dutes a terme pel govern de la Generalitat sorgit de les eleccions de l'abril de 1980 fou precisament posar damunt la taula el tema de la documentació catalana conservada a Salamanca. A la primera reunió de la Comissió Assessora d'Arxius (integrada per Manel Mundó i Marcet, Jaume Sobrequés i Gallicó, Maria-Teresa Ferrer i Mallol, Josefina Cubells i Llorens, Josep Maria Martí i Bonet i Josep Maria Sans i Travé) el conseller de Cultura Max Cahner proposà la primera actuació que fou aprovada per tots els presents: designar els membres de la Comissió Manel Mundó i Jaume Sobrequés perquè anessin a Salamanca i fessin un primer informe sobre la documentació catalana que s'aplegava a l'antic convent de San Ambrosio, on es conservava la documentació procedent de la confiscació de diversos llocs de l'estat durant la guerra civil. Amb aquest informe a la mà –sumari per la peremptorietat amb què es va elaborar– es començà a treballar des del Servei d'Arxius quan a principis d'octubre d'aquest mateix anys inicià el seu funcionament, dirigit pel que escriu les presents línies. Els primers contactes que vàrem tenir amb el Ministerio de Cultura, concretament amb el sotsdirector general d'Arxius, van resultar absolutament inútils ja que argumentaven que no es podia retornar aquella documentació, que la utilització amb finalitat repressiva havia desordenat, de manera que qualsevol petició de devolució no podria ser mai atesa.

L'informe elaborat per Mundó i Sobrequés només donava una idea de la documentació catalana que s'hi conservava i, lògicament, encara no es disposava d'un coneixement aprofundit de l'abast i nombre dels documents perquè no es disposava d'un inventari fet amb criteris tècnics. En aquesta circumstància vàrem entendre que el primer pas que s'havia de fer era el tractament arxivístic de la documentació que havíem de reclamar.

Mentrestant, al Parlament català el conseller Max Cahner rebia les crítiques més ferotges de l'oposició. Especialment dura va ser la sessió del 17 de desembre de 1980 durant el transcurs de la qual el diputat Josep Benet i Morell va plantejar la necessitat d'aconseguir del Ministerio de Cultura el retorn de la documentació. La resposta del conseller se cenyí a exposar que era precisament aquest l'objectiu del

seu Departament, però que trobava moltes dificultats per materialitzar-lo degut al tancament del ministeri espanyol.

Els tècnics espanyols i del Departament estaven treballant de forma pausada però sense treva en l'elaboració de l'únic camí que deixà obert el Ministerio: la microfilmació de la documentació de la Generalitat, superada, però, la condició prèvia de reordenació del fons. L'oferta no era la que des del Departament es volia. Però en aquelles circumstàncies, es va considerar que era la manera de posar un peu en aquell plet sobre la propietat de la documentació i que, d'altra banda, valia la pena posar-la a través dels microfilms a l'abast dels investigadors catalans, ja que disposarien dels microfilms a l'Arxiu Nacional de Catalunya, una vegada acabada l'operació de còpia. Després de llargues negociacions el 22 d'octubre de 1982 se signava l'esmentat conveni que afectava només a la documentació de la Generalitat Republicana conservada a l'arxiu de Salamanca. L'11 d'abril de l'any següent, a la sessió del Parlament el diputat pel PSUC Xavier Folch criticà durament aquest conveni que no responia, segons les seves paraules, a les peticions i anhels de la societat catalana. Max Cahner va respondre que el que s'havia fet era simplement un primer pas en la reivindicació i que, tot i l'oposició del "ministerio" l'objectiu final restava en peu i es defensaria fins a aconseguir-lo.

Fer la microfilmació de la documentació objecte del conveni implicava abans la reordenació del fons de la Generalitat, que en el conveni es va acceptar que anés a càrrec de personal pagat per la Generalitat. Tot i que resultava una cosa inaudita que un fons dipositat en un arxiu fos tractat per tècnics aliens i no pas pels de la pròpia institució cultural, vàrem acceptar perquè teníem interès en començar a actuar a l'arxiu.

I fou en aquesta circumstància peremptòria que vaig demanar la col·laboració de Josep Maria Porta i Balanyà. Ell formà part del primer grup d'arxiviers que van iniciar els treballs de reordenació i inventari de l'esmentada documentació. En els primers mesos de 1983 en Porta fou l'ambaixador del Servei d'Arxius a la ciutat de Salamanca per encetar una tasca que per incomprensió de l'estat espanyol havia de durar molts anys en acabar-se. És cert que després fou substituït per altres arxiviers, però en Porta fou el pioner dels arxiviers catalans, i també de Salamanca després, que iniciaren sota la direcció tècnica de la directora d'aquell arxiu Maite Díez de los Rios, la reclassificació de la documentació de la Generalitat dipositada a Salamanca. El resultat final d'aquesta tasca foren els famosos 507

l·ligalls pertanyents a la Generalitat de Catalunya. M'estalvio d'exposar, perquè no és el moment ni l'ocasió, tots els passos, incomprendiments, reticències, acords no complerts, interpretacions esbiaixades i fins i tot, recursos judicials, que precediren la devolució total de la documentació catalana conservada a Salamanca.

El contacte amb la documentació havia motivat que en Josep M. Porta esdevingués un dels millors experts en el coneixement i el tractament arxivístic dels fons constitutius dels arxius comarcals. Nomenat l'1 de març de 1983 responsable de l'Arxiu Comarcal de Montblanc, –que des de la seva inauguració ja se n'ocupava–, el Servei d'Arxius comptà sempre amb la seva col·laboració per la posada en marxa dels altres arxius comarcals veïns: així, l'any 1983 va col·laborar en el trasllat de l'antiga a la nova seu de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona. Aquest mateix any participà també en l'aplegament de diversos fons per a l'Arxiu Comarcal de Valls. Entre el 17 de gener i el 22 de febrer de 1984 va treballar en la confecció del preinventari i trasllat de la documentació de l'important empresa A. Sabater i Esteve i Cia, de Reus a l'arxiu comarcal d'aquesta ciutat. L'any 1986 hi va tornar a col·laborar per a la preparació de la seva inauguració oficial. Aquest mateix any en Porta participava també en la instal·lació de la documentació per a la seva inauguració de l'arxiu comarcal de Tàrraga.

A més, al llarg de la seva trajectòria professional, en Josep M. Porta ha participat en nombroses comissions o grups de treball d'arxius. Destaco la seva participació, com a professor associat de la Universitat Rovira i Virgili, com a docent en els dos cursos de postgrau de Tècniques d'Organització d'Arxius i Documents i en els màsters de Gestió i Difusió de les Fonts Arxivístiques i Documentals; com a membre de les comissions i grups de treball per a la confecció dels quadres de classificació dels fons notariaus, de les cambres agràries, del reglament dels arxius comarcals; alhora que també va ser soci fundador de l'Associació d'Arxivers de Catalunya i, entre els anys 2006 i 2016, exercí com a vocal del Consell Nacional d'Arxius, en representació de la Xarxa dels Arxius Comarcals.

Llevat d'aquestes actuacions extraterritorials la tasca arxivística de Porta s'ha centrat principalment en els arxius de la seva demarcació, els de Montblanc i de les altres poblacions de la Conca. La seva tasca pedagògica i convincent ha aconseguit la concentració de pràcticament tots els fons municipals i altra documentació administrativa a la seu comarcal, de manera que actualment l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà és de tot Catalunya el que aplega més documentació del

seu àmbit territorial. Certament que respon a una responsabilitat dels alcaldes de les poblacions de la comarca, però també a l'interès i el bon fer, a la insistència i capacitat de convenciment de Josep Maria Porta.

La cura amb què Porta ha tractat la documentació de la comarca, amb el consegüent resultat positiu, només ho ha pogut dur a terme amb un treball personal previ de coneixement i perfecció de les seves pròpies tasques. El nostre arxiver al llarg de tota la seva vida professional no ha deixat deformar-se, fent tots els cursos i assistint a les jornades que li oferien les administracions i universitats. No posaré la relació gairebé interminable de congressos, cursos i jornades que des del llunyà 1982 –en què assistí al primer Curset d'arxivística, organitzat pel Servei d'Arxius, a Barcelona del 13 al 28 de setembre–, fins a l'actualitat ha participat i que palesa la seva voluntat de posar les bases de coneixement per esdevenir un excel·lent professional. La major part dels esmentats cursos, congressos i jornades tenen una relació directa amb la seva tasca professional, és a dir, l'arxivística. Fan referència a aquesta tècnica en general, però també a aspectes concrets, com ara els arxius municipals, la informàtica aplicada als arxius, als aspectes jurídics de la documentació conservada en els centres arxivístics, a la descripció de les diverses sèries dels arxius, al tractament de la documentació fotogràfica, a l'avaluació documental, a la digitalització, al control de plagues i paràsits que poden afectar la documentació, a la restauració dels materials arxivístics, a la normativa sobre descripció arxivística, al màrqueting i comunicació per a arxius, al servei d'informació que els arxius ofereixen a l'Administració i els ciutadans, a la conservació i preservació digital, a la protecció de dades de caràcter personal en el món dels arxius, o a les propostes sobre els quadres de classificació d'arxius municipals.

Un lloc de debat professional i d'intercanvi d'experiències arxivístiques han representat les Jornades d'Arxivística de Catalunya, iniciades el 1987 a Ribes de Freser, entre el 15 i 17 de maig, i continuades posteriorment com a Congressos de forma bianual a diverses poblacions del nostre país, havent estat la darrera, la número 17, a Sant Feliu de Guíxols, els dies 9 a 12 de maig de 2019. En Porta gairebé no ha fallat a cap d'aquestes assemblees dels professionals dels arxius catalans i en algunes ha fet aportacions tot presentant els seus coneixements i experiències personals adquirits en la gestió de l'arxiu montblanquí.

Amb el professor Dr. Lluís Navarro i Miralles, en el transcurs de les Primeres Jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans (Montblanc, 9 de novembre de 1985). Foto: Nou Estudi.

Presentació del llibre *La Vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII*, amb la presència del conseller de Cultura de la Generalitat, Hble. Sr. Joaquim Ferrer (Montblanc, 7 de setembre de 1986) Foto: Nou Estudi.

Josep M. Porta no ha cenyit només la seva formació professional a aquests aspectes directament relacionats amb l'arxivística o l'exercici de la professió d'arxiver, sinó que l'ha ampliat a altres camps per poder aplicar els seus coneixements a una millor gestió de la documentació posada sota la seva responsabilitat. En aquest sentit cal destacar la seva participació en cursos i jornades sobre paleografia per poder entendre millor el contingut d'un document, atès que varia moltíssim l'escriptura entre una època i una altra, sobre les institucions catalanes en general, i en concret sobre les actes municipals, sobre demografia històrica i el Reial Cadastre, entre d'altres.

L'equip de l'Arxiu Comarcal que ha dirigit en Josep M. Porta, ha estat un dels capdavanters en implicar-se en la gestió de la documentació activa i semiaactiva de les administracions municipals de la Conca de Barberà, amb la finalitat d'unificar les seves polítiques i tasques administratives dels diferents consistoris i del Consell Comarcal.

A més, en aquest aspecte, no podem menystenir que, per a diferents entitats i administracions, el director de l'Arxiu Comarcal ha realitzat nombrosos informes, més d'un centenar, a partir de la recerca de documentació. D'entre aquests, destaquen els confeccionats per l'Ajuntament de Montblanc, atès el que disposa el seu Reglament d'Honors i Distincions, centrats fonamentalment en la concessió de les medalles del municipi, el nomenament de fills predilectes i adoptius, la nomenclatura del canvi i de nous noms de carrers i places i d'honors i distincions a les diferents entitats i associacions de la vila ducal. La suma de tots ells, ens dona una nova visió molt més humana i aplega bona part de la història montblanquina, sobretot d'ençà finals del segle XIX.

Referir en aquest breu espai de la nostra revista la immensa quantitat de treballs que afaïçonen la seva tasca professional resulta difícil i probablement no seria just amb en Porta perquè de ben segur que em deixaria aspectes importants, sigui per desconeixement o bé per oblit. Tot i això, em veig obligat a fer una ressenya de les activitats que en Porta ha fet per situar la institució que dirigeix al nivell més alt.

No puc deixar de banda les actuacions de difusió de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà dutes a terme pel nostre homenatjat. Porta en el moment d'assumir la direcció de l'arxiu comarcal era ben conscient que la primera tasca que havia de dur a terme se cenyia a situar-lo dins la societat comarcal ala qual havia de servir, a fer-lo present i a exposar els serveis que podia oferir. Es tractava

Lliurament dels treballs de digitalització dels llibres d'actes, de comissions i de juntes del govern del Consell Comarcal i de tots els ajuntaments de la Conca de Barberà, amb la presència del director general del Patrimoni Cultural de la Generalitat, Sr. Joan Pluma (Montblanc, 8 de juny de 2012).

Immers en els treballs d'organització i de classificació de la documentació de la Cooperativa de Viticultors i Caixa Rural de Montblanc (Montblanc, 12 de juny de 2013).

d'una institució cultural nova, sense cap experiència anterior, que s'havia d'anar consolidant. En aquesta línia, en Porta no desaprofita cap ocasió per parlar-ne, sigui amb conferències, amb exposicions i publicacions. Una tasca que s'inicià de fet l'any 1983 –quan del 10 de setembre al 4 d'octubre d'aquest any l'arxiu aplegà una exposició de les publicacions dels centres locals i comarcals de Catalunya– i que ha persistit fins a l'actualitat amb la darrera exposició sobre l'antic hospital de Santa Magdalena, l'Arxiu Comarcal i el Pont Vell, oberta des del 5 fins el 31 de juliol de 2019. Així mateix, en la campanya de difusió en Porta ha fet conferències als diversos pobles de la comarca per donar a conèixer l'arxiu –com les del 2009 en què a Solivella, Savallà del Comtat, Rocafort de Queralt, Pira, Vimbodí i Poblet, Conesa, Vallclara i Blancafort, entre els mesos d'abril i agost, s'exposaren en els respectius pobles els continguts dels seus arxius municipals dipositats al comarcal–. Especial interès per la presència de públic tingueren les diverses *Jornades Cinematogràfiques. Imatges que fan història*, que iniciades el setembre de 2005 a les instal·lacions pròpies de l'arxiu han culminat amb les VII, el juny de 2019, celebrades a l'Auditori Carulla-Font de l'Espluga de Francolí.

I, també, cal remarcar que, com a resultat d'aquesta feina ben feta, que durant el període de confinament a causa del virus de la Covid 19, entre el 15 de març i el 30 d'abril de 2020, l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, en el si de la campanya *Catalunya des dels arxius*, fou l'arxiu de tota la Xarxa d'Arxius Comarcals que va obtenir més visualitzacions dels vídeos penjats a la seva pàgina web, amb un total de 4.931, una suma que representa un augment d'un 293% en comparació al 2019. Un fet del tot vertaderament important si tenim en compte el potencial demogràfic de la nostra comarca en relació a d'altres molt més poblades.

Culmina aquesta tasca de difusió de l'arxiu comarcal amb les publicacions que li ha dedicat, entre les que destaca la Guia de l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc, publicada pel Servei d'Arxius l'any 1987. Sigui en conferències o publicacions en diaris, setmanaris i altres revistes periòdiques generalistes, en Porta ha ofert la seva visió de l'arxiu comarcal i els serveis que ofereix a la societat de la Conca.

La tasca de difusió de l'arxiu no s'ha fet només amb aspectes relacionats directament amb la institució cultural sinó que aquest ha acollit jornades o congressos que ultrapassaven el seu àmbit territorial, com foren les Primeres Jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX), organitzades en col·laboració

amb el Servei d'Arxius i celebrades entre el 8 i 10 de novembre de 1985, les actes de les quals, publicades per la Diputació de Tarragona, veurien la llum l'any 1994. Fou el primer cop que a Catalunya es dedicava un congrés a l'esmentada temàtica.

L'any 1978 un grup d'historiadors i afeccionats a la història de la comarca, sota el lideratge de Francesc Sifre i Maties Solé, creà, després de diverses reunions preparatòries, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, vinculat al Museu-Arxiu de Montblanc i comarca, que feu la seva presentació pública el dia 10 de setembre de l'esmentat any. Porta, recordo molt bé, no mancà mai a cap de les reunions prèvies per a la constitució del nostre centre i precisament la seva participació fou premiada amb una vocalia en la redacció de la revista portant-veus de la nostra entitat, l'*Aplec de treballs*. Josep Maria Porta era el membre més jove en aquells moments de l'esmentat consell de redacció. Resseguint les actes de les primeres sessions del nostre centre, molt detallades, confeccionades per Àngels Mateu, Agnès Ribó i Maria-Teresa Roca, es pot valorar la participació continuada de Porta.

Xerrada-conferència sobre *l'Arxiu Comarcal i el treball de recerca* als alumnes de 4t. d'ESO del Col·legi Mare de Déu de la Serra (Montblanc, 27 de setembre de 2016)

A banda, però, de la participació en les tasques administratives i de consell, Porta ha col·laborat al llarg dels 37 volums de l'*Aplec* publicats amb articles sobre diversos aspectes del nostre passat comú i és especialment destacable des del volum 10, corresponent a l'any 1992, fins a l'actualitat, la seva col·laboració anomenada "Bibliografia sobre la Conca de Barberà". Representa un recull exhaustiu de tots els llibres publicats a Catalunya en els quals es parla, ja sigui directament o tangencialment, d'algun esdeveniment, personatge o poble de la nostra comarca. Esdevé, doncs, una eina imprescindible i de consulta obligada, d'altra banda, per a qualsevol investigador que desitgi endinsar-se en qualsevol tema de la Conca de Barberà. La seva signatura no s'ha cenyit a aquesta col·laboració anual sinó que molt sovint les seves recerques han estat publicades a l'*Aplec*. Concretament, entre els treballs destaquen els relatius a la població, societat i riquesa de Vilaverd i a Vimbodí en el segle XVIII a través de l'anàlisi del Cadastre, a Montblanc, al seu parent Ismael Balanyà, de qui confeccionà una interessant biografia i una síntesi de la seva obra, i també la publicació i anàlisi de les ordinacions municipals de Montblanc en els segles XVIII i XIX.

Per altra banda, junt amb la seva col·laboradora Eulàlia Albareda, i el professor Miquel Roselló, publicaren tres treballs relatius a la comparació i anàlisi de diferents padrons de Vilaverd i de Blancafort, fruit del buidatge dels mateixos que efectuaren els alumnes de 3r. d'ESO del Col·legi Mare de Déu de la Serra al llarg dels cursos 1998-2001 en el crèdit variable de ciències socials "Anem a l'Arxiu".

El contacte amb la documentació relativa a Montblanc i a les altres poblacions de la Conca i la seva anàlisi ha proporcionat a Porta un coneixement profund del passat de tots els pobles de la comarca. La seva generositat li ha permès que una part d'aquests coneixements hagi estat publicada a les diverses revistes locals de la comarca així com també a diaris i revistes de la circumscripció. La seva signatura apareix al periòdic *Diari de Tarragona* i al setmanari *Nova Conca* i *Nova Conca-Baixa Segarra*. Les seves aportacions o recerques sobre aspectes molt concrets del passat de Montblanc, petites perles històriques, les ha publicades principalment a les revistes de les diverses poblacions de la comarca. Naturalment el major nombre d'aquestes perles fan referència a la capital i per consegüent han estat les revistes montblanquines les que han tingut el privilegi de comptar amb les seves aportacions. Em refereixo a la revista *Espitllera. Revista d'informació montblanquina*, –a la qual col·laborà

des dels primers números, tot just a partir de la seva creació l'any 1982 i que sobreviurà fins el febrer de 1989, i també a la segona etapa que va anar de 1994 a 1997– la bimensual *El Foradot*, iniciat el primer número l'any 2000, i al primer i únic número de *Tot Conca. Informatiu de la Conca de Barberà*, publicat l'any 1983. La varietat de temes tractats en aquestes col·laboracions és francament enorme i d'un gran abast: s'hi exposen aspectes relatius a l'arxiu comarcal i a les seves activitats, s'hi presenten diverses síntesis històriques de la vila i s'hi estudia la supressió del jutjat a finals del segle XIX, la construcció del cementiri general de la població, diversos aspectes relatius a les muralles, com ara l'enderrocament del portalet de la Serra o l'obertura del portal del castlà, la indumentària dels membres del consistori, sobre els seus alcaldes entre 1818-1987, sobre els processos d'agregacions d'altres poblacions veïnes a la capital, les corts catalanes celebrades a Montblanc, els mercats i les fires de la vila, els gegants i nans, la mulassa, els torraires, l'abastament de l'aigua els segles XVIII i XIX, els aiguats soferts per Montblanc a través de la història, les esglésies de Santa Maria i Sant Miquel, l'antic hospital de Santa Magdalena, els convents de la Serra i Sant Francesc, entre d'altres aportacions.

Porta no s'ha cenyit només a exposar els seus coneixements a les publicacions montblanquines, sinó que, tal com hem avançat, ha utilitzat igualment les altres revistes o mitjans d'informació locals –així com també a través de conferències i exposicions de materials dipositats a l'arxiu comarcal– per donar a conèixer alguns aspectes del seu propi passat: la *Nova Conca. Setmanari Comarcal d'informació independenti* la subsegüent *Nova Conca. Baixa Segarra* ha estat el setmanari on regularment ha anat aportant la informació sobre l'arxiu –els convenis i ingressos de documentació, la seva restauració, l'inventari de fons municipals, la digitalització dels propis fons, així com també l'anunci de tallers, conferències i cursos organitzats pel centre– i d'altres temes històrics relacionats amb el passat de la vila ducal, alguns fets en col·laboració amb Eulàlia Albareda i Lloró, arxivera adscrita a l'arxiu comarcal. En aquest setmanari Porta ha publicat una munió de col·laboracions que avui el fan sense cap dubte un dels historiadors més prolífics de la Conca de Barberà. Porta també ha donat a conèixer el resultat dels seus estudis al número 4, corresponent a l'any 2015, de la revista electrònica *Podall*, on ha publicat en col·laboració amb en Gabriel Serra Cendrós un treball titulat *L'expansió del conreu de la vinya a la Conca de Barberà als segles XVIII i XIX*.

El nostre protagonista, d'altra banda, ha estat present a totes les revistes locals de la comarca, sigui relacionant els continguts dels seus fons municipals, sigui aportant l'anàlisi d'algun dels aspectes del seu passat. La seva signatura, consegüentment, es troba a *Apiera*, *Recull de treballs de Pira i els seu entorn*, al *Girasol Solivellenc*. *Revista local d'informació i cultura*, *La Segarra* i *Recull de Santa Coloma de Queralt*, *El Baluard*. *Revista d'informació local i cultura* de Sarraí, *El Francolí* de l'Espluga de Francolí i *Font de Baix*. *Revista d'informació local*, de Rocafort de Queralt.

I fins i tot les seves aportacions històriques han ultrapassat el seu àmbit comarcal i les ha donat a conèixer a periòdics d'abast de la circumscripció, com ara el *Diari de Tarragona*, i el *Nou Diari*, a revistes com *El Pati*. *Setmanari d'informació de l'Alt Camp i la Conca de Barberà* –on hi ha publicat diversos treballs sobre el mercat i les fires montblanquines– i també la revista anual *Cultura i Paisatge a la Ruta del Cister*, on al seu número 8 corresponent a l'any 2015, hi col·laborà amb un treball especialment interessant sobre el polític i militar austriacista i historiador de la Guerra de Successió el montblanquí Francesc de Castellví i Obando, i a la seva obra *Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1725*. La seves recerques no han estat alienes a les revistes acadèmiques de la seva especialitat d'història moderna, com ara *Pedralbes*. *Revista d'història moderna*, on al seu volum 2, corresponent a l'any 1982, hi publicà el treball titulat *La Vila de Montblanc: agricultura, urbanisme i societat segons els cadastre de 1731*.

Són especialment rellevants els estudis que Porta ha fet des del començament de la implantació de les festes medievals sobre la llegenda de Sant Jordi a l'associació montblanquina promotora d'aquesta celebració anual. En aquest sentit ha lloat la figura del patró sant Jordi i ha escrit diversos treballs i ha pronunciat diverses conferències en gairebé cada una de les trenta-dues edicions. Destaquen les efectuades sobre les corts catalanes i específicament les celebrades a Montblanc. Al respecte cal remarcar també el paper que, juntament amb Joan Romeu, responsable del Centre de Recursos Pedagògics de la Conca de Barberà, desenvoluparen en proposar a l'Associació de Comerciants de la vila de Montblanc, per tal de potenciar l'interior de la població durant la celebració de les festes de Sant Maties, de portar a terme la representació de la llegenda de Sant Jordi, que se celebrà per primera vegada el 16 de maig de 1987. A Josep M. Porta, amb la col·laboració de Francesc Sifre, es deu també la redacció del text que recreà la Cort de 1414, que

per primera vegada se celebrà el 24 d'abril de 1988 a l'església de Santa Maria.

Al costat d'aquesta munió de treballs, Porta ha publicat també diversos llibres, alguns dels quals en col·laboració amb altres autors, que han coronat el seu enorme treball de recerca. Al ja esmentat *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII*, hi podem afegir pel seu interès el fet en col·laboració amb Gabriel Serra, titulat *Història de la Congregació i Germandat de la Sang de Montblanc* (1992), i amb M. Teresa Diez de los Rios San Juan i altres autors en l'obra titulada *Inventari de la documentació de la Generalitat de Catalunya al Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil* (1992) -que vaig tenir l'honor de prologar i que va ser la primera publicació que vaig tirar endavant com a director de l'Arxiu Nacional de Catalunya-. També amb altres autors va participar en l'elaboració de la *Història del convent i del col·legi episcopal de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc* (1994). A nivell individual ha publicat igualment *Els torraires de Montblanc* (1994), *El Casal Montblanquí. Cinquanta anys d'història d'una societat cultural, recreativa i*

Visita guiada dels alumnes de 1r. de Batxillerat Humanístic de l'Institut Martí l'Humà a l'Arxiu Comarcal (Montblanc, 7 de juny de 2017).

esportiva (1947-1997) (1997), *Imatges i records de Montblanc* (1998). El seu coneixement exhaustiu sobre el devenir històric de la seva vila el va palesar en l'obra *Montblanc*, publicada l'any 2000, que va representar la primera monografia moderna sobre la capital de la comarca. El 2001 va editar en col·laboració amb altres autors *El Palau Alenyà de Montblanc*, i el 2003 juntament amb Pilar Navàs i Mariné l'obra titulada *150 anys de les Germanes Carmelites Vedrunes a Montblanc*. L'any 2007 publicà en col·laboració amb el seu germà Ismael Porta i Balanyà i el seu cosí Jordi Balanyà i Pooch el llibre *Ismael Balanyà (1921-2000)*, dedicat a la biografia i obra del seu oncle. Aquest mateix any, col·laborà en el llibre escrit per diversos autors titulat *El centenari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra de Montblanc (1906-2006)*. Incidí en aquesta mateixa temàtica el 2018 amb el llibre *Les sortides de les marededéus de la Serra de Montblanc (1687-2016)*. Aquest llibre motivà que en el Ple medieval del consistori montblanquí del 4 de maig de 2019 es decidís que per comptes de commemorar les festes extraordinàries en honor a la Mare de Déu de la Serra cada vint-i-cinc anys, aquestes fossin cada deu anys; és a dir, de reconvertir-les en decennals.

Un altre llibre en col·laboració amb Jaume Felip, Eulàlia Albareda i Núria Vila ha estat *El catàleg de la col·lecció de pergamins de l'Ajuntament de Vimbodí i Poblet (I) dipositats a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà* (2013). Un altra obra que Porta ja té preparada, que esperem que surti ben aviat, és l'inventari dels protocols del districte notarial de Montblanc, que publicarà la Fundació Noguera i que representarà una eina importantíssima a disposició dels investigadors del passat de la nostra comarca.

Amb el que acabem de ressenyar resta ben clara la figura professional de Josep Maria Porta en les seves dues vessants principals, la d'arxiver i la d'investigador. Aquesta darrera, a banda de les publicacions que acabem de referir, l'ha desenvolupat en l'assistència i participació en congressos i jornades d'historiadors on normalment ha presentat les seves comunicacions, moltes de les quals han vist la seva publicació en les respectives actes. D'entre aquestes reunions d'estudiosos i historiadors destaquen el "Primer Congrés d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat", on presentà una comunicació titulada *Una aproximació a la població de Montblanc: estat de qüestió (s. XIV, XV, XVI i XVIII)*, que va veure la publicació a les actes el 1979 per part de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Els "Congressos

d'Història Moderna de Catalunya”, organitzats per la Universitat de Barcelona han representat un centre de trobada de molts historiadors i estudiosos d'aquesta època catalana que ha propiciat l'intercanvi d'idees dels investigadors, a banda naturalment de l'augment del coneixement d'aquesta època del passat del nostre país. Porta ja hi va assistir al primer, que es va celebrar a Barcelona el mes de desembre de 1984, i hi presentà la comunicació titulada *Algunes consideracions preliminars sobre l'evolució econòmico-agrària de la vila de Montblanc en el segle XVIII*, que fou publicada a les actes d'aquesta assemblea. Porta participà igualment amb una comunicació a les jornades sobre la viticultura a la conca mediterrània que amb el títol *Aportacions sobre la situació de la vinya a la Conca de Barberà a la primera meitat del segle XVIII* va aparèixer a les actes, publicades el 1995.

Ha col·laborat també en obres col·lectives aportant el resultat dels seus treballs de recerca en els arxius, especialment, el comarcal de la Conca. Destaquen les participacions en la *Miscel·lània Antoni Martí i Franquès*, editada per l'Ajuntament de Tarragona el 1985, on hi va publicar l'inventari dels llibres de l'esmentat científic. A les “Jornades d'Història: Antoni Agustín i el seu temps (1517-1588),” hi presentà una comunicació feta en col·laboració amb Francesc Olivé i Ollé sobre el senyoriu de Santes Creus a la Conca de Barberà, que fou publicada l'any 1990 en les actes de la trobada científica. Entre el 8 i el 10 de novembre de l'any 1985 se celebraren a Montblanc, a la seu de l'Arxiu Comarcal les *Primeres Jornades dels ordes religiós-militars als Països Catalans (segles XII-XIX)* - de les quals en Porta formà part de l'organització com a secretari-. Hi presentà una comunicació titulada *El senyoriu de l'Orde de l'Hospital a Pira el 1701: aspectes jurídics*, que fou publicada a les actes de l'assemblea l'any 1994. Juntament amb Josep Maria Grau i Jaume Teixidó col·laborà en la jornada sobre “L'aigua a la història de Tarragona. 200 anys de la seva arribada (1798-1998)”, on presentaren una comunicació titulada *L'abastament d'aigua als segles XVIII-XIX a la Conca de Barberà: el cas de Montblanc*, que es publicà a les actes de l'assemblea el 1998.

L'any 2006 se celebrà a Montblanc el centenari de la coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra, esdevinguda l'any 1906. En tal efemèride es publicà un llibre amb la col·laboració de diversos historiadors de la comarca, al qual també va participar Porta, qui juntament amb Gabriel Serra, tal com ja hem assenyalat, hi va aportar el treball titulat *La coronació canònica de la Mare de Déu de la*

Serra de Montblanc (1906). A la nòmina de personatges il·lustres montblanquins hi destaquen alguns apotecaris i farmacèutics, entre els quals un dels noms que més brillen és el de Rafael Folch i Andreu (1881-1960), primer catedràtic d'història de la farmàcia d'Espanya i fundador del Museu de la Farmàcia Hispana de Madrid. El Museu Arxiu de Montblanc i Comarca li dedicà un volum l'any 2009 titulat *Sanitat i vida (I). Notes esparses sobre la sanitat montblanquina i comarcal (segles XVI-XX)*. Porta hi col·laborà amb un article titulat *Un recorregut per la vida del Doctor Rafael Folch i Andreu, montblanquí i catedràtic d'Història de la farmàcia*. El professor de la Delegació a Tarragona de la Universitat de Barcelona, Dr. Lluís Navarro Miralles, va ser un dels professors que més va influir en l'encaminament de Josep M. Porta cap a l'especialització en la Història Moderna essent un dels seus deixebles més preclars. No podia mancar la seva col·laboració en el volum d'homenatge que li dedicaren els seus alumnes l'any 2008. Hi contribuí amb el treball *Noves aportacions sobre el finançament de la construcció de l'església de Santa Maria de Solivella. Anys 1772-1774*. L'any 2008 se celebrà a Montblanc la commemoració del bicentenari de la Guerra del Francès amb diverses conferències organitzades pel Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Porta hi assistí amb la conferència *La destrucció dels arxius durant la Guerra del Francès a la Conca de Barberà*, que l'any 2010 publicà aquesta institució cultural en la col·lecció de monografies amb el títol *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Al Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí se celebraren els dies 27 i 28 de setembre de 2013 unes jornades d'estudi que amb el nom de "De la vinya a la fassina" tractaren dels vins i cooperativisme a Catalunya. Foren organitzades pel Centre d'estudis Antoni de Capmany de la Universitat de Barcelona, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya i la Fassina Balenyà de l'Espluga de Francolí. Porta, juntament amb Gabriel Serra, hi presentaren una comunicació titulada *L'expansió del conreu de la vinya a la Conca de Barberà als segles XVIII i XIX* –que fou editada a la revista electrònica *Podall*, al volum 4, corresponent a l'any 2015–.

La seva signatura apareix com a autor de l'entrada de la Vila de Montblanc en el volum IX de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, publicada per Enciclopèdia Catalana en la primera edició l'any 1983, i també al volum XXI de la *Catalunya Romànica. El Tarragonès, Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, La Conca de Barberà*, de l'any 1995.

Un altre aspecte destacat de Josep M. Porta, sovint oblidat, però que al meu entendre va molt relacionat amb les funcions pròpies de director de l'arxiu, ha estat l'acadèmic i docent. Des dels anys vuitanta del segle passat exercí de professor d'història de Catalunya en els cursos de Reciclatge de Català per a mestres de preescolar i d'EGB. Des de l'arxiu comarcal organitzà cursos d'Història de Catalunya així com també classes per a formar els Guies de Turisme de Montblanc i comarca, que han assolit ja set edicions. Paral·lelament, a inicis de la dècada de 1990, exercí de coordinador i professor del Curs d'Història Comarcal de Catalunya, organitzat pels Serveis Territorials del Departament de Cultura. Culminen aquesta tasca difusora el gairebé centenar de conferències que al llarg d'aquests anys ha pronunciat en Porta a Montblanc i els altres pobles de la comarca.

No puc acabar aquesta ressenya biobibliogràfica sense fer un esment especial a la creació, promoció i difusió del Premi Aires de la Conca, destinat principalment a editar un treball de recerca sobre algun aspecte del passat, present o previsió de futur de la nostra comarca. Porta ja va col·laborar en el precedent d'aquesta iniciativa, quan anteriorment es va implicar plenament en els concursos literaris escolars de les Festes i Fires de Sant Maties, dels quals va ser-ne secretari entre la desena i vint-i-quatrena edicions, que els responsables municipals d'aquell moment decidiren dissortadament suspendre'ls.

La col·laboració de l'Arxiu Comarcal amb el Consell Comarcal en la promoció dels premis Aires de la Conca de recerca comarcal ha arribat ja en la seva XIV edició, corresponent als anys 2019-2020. Així mateix, la participació de diversos historiadors de la comarca i de fora han prestigiat aquest premi. Noms d'investigadors com ara Joan Cartanyà i Martí (sobre els fòssils de la Conca), la professora Francesca Espanyol (sobre Guillem Seguer), Gerard Carceller (sobre la baronia de Queralt al segle XV), Josep Recasens i Llord (sobre l'anomenat any de la Victòria, els anys de l'estraperlo i l'impacte de la fil·loxera a la nostra comarca), l'acadèmic Josep Maria Sans i Travé, (sobre la colonització de la Conca després de la conquesta feudal, representada pel cas de Vimbodí), Núria Medrano Torres (sobre els músics, balls i orquestres de la comarca) i Josep M. Vallès i Martí (sobre la comarca en temps de la Mancomunitat) són els noms dels premiats fins a l'actualitat.

Porta, en la seva qualitat de secretari del Jurat ha desenvolupat un paper extraordinari, primer de promoció entre els investigadors que feien recerca a l'arxiu, i després assumint l'organització de tots

Amb la seva esposa, Àngels Mateu, en el rovell de l'ou de la Ruta de la seda, a la plaça de Registan de Samarcanda (Uzbekistan, 24 d'octubre de 2017)

Davant l'entrada del temple de Phimeanakas del meravellós complex d'Angkor, capital de l'imperi Jemer, considerat el conjunt urbà més extens del món preindustrial (Cambodja, 9 de desembre de 2018)

Taula presidencial de l'acte de presentació del llibre *Les sortides de les marededéus de la Serra de Montblanc (1687-2016). Devoció i festa* (Montblanc, 15 de setembre de 2018).

aquells aspectes que la concessió exigia, des de la recepció dels treballs originals i la seva tramesa als membres del jurat, passant per la reunió que havia de valorar les obres que optaven al guardó, fins a la concessió pública del premi a la seu del Consell Comarcal.

El Centre d'Estudis de la Conca de Barberà se sent especialment honorat en dedicar el present volum al nostre homenajat, no només per les aportacions bibliogràfiques que any rere any aporta a aquesta revista, sinó també perquè compleix amb el deure d'agraïment pels serveis que des de la institució cultural que dirigeix ens ha ofert i segueix oferint als investigadors i a la societat en general. La seva petjada, com a primer director de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, com a investigador i difusor del nostre passat històric, serà indeleble i de necessària referència per tots aquells que en l'esdevenidor es vulguin atansar a analitzar el nostre passat històric col·lectiu.

Per acabar aquesta breu referència a la seva biografia i la seva obra, les paraules més adients per tancar-la són: Moltes gràcies, Josep Maria.

La vasta obra publicada per Porta, que el fa avui l'historiador amb més títols publicats de la comarca, no permet fer-ne aquí la relació completa de tot el que ha escrit i posat a l'abast de la societat. En tot cas, però, assenyalem a continuació els seus treballs més destacats.